

УДК 314.145.82

В. Г. Воропась,
Магістр Національної академії державного управління при Президентові України, м. Київ

ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ ЯК ПРЕДМЕТ ПОЛІТИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Demographic processes in Ukraine as a subject of political management

У статті досліджено демографічні процеси як предмет політичного менеджменту. Особливу увагу приділено демографічним проблемам сільської місцевості та чинникам, що їх зумовлюють. Автором розроблено теорію «демографічної деградаційної спіралі»

The article deals with the demographic processes as a subject of political management. Special attention is paid to the demographic problems of rural areas and factors that contribute them. The theory of "demographic spiral of degradation" proposed by the author.

Ключові слова: демографічні процеси, народжуваність, демографічна ситуація, демографічна криза, демографічна деградаційна спіраль.

Keywords: demographic processes, fertility, demographic situation, demographic crisis, demographic spiral of degradation.

Постановка проблеми. Несприятлива демографічна ситуація в Україні і насамперед різке зменшення народжуваності пов'язані із загостренням проблем функціонування сімей як осередків відтворення населення, зниженням їхнього демографічного потенціалу. Особливо гостро ця проблема проявляється у сільській місцевості. На народжуваність впливає багато так званих непрямих детермінант: соціальні, економічні, культурні й екологічні чинники. На їх динаміку впливають, в свою чергу, й інші чинники, найбільше значення серед яких в Україні мають соціально-економічні, оскільки їхня дія на дітородну активність опосередковується світоглядними й аксіологічними феноменами (нормами, традиціями тощо). Найнегативнішою демографічною тенденцією в Україні в період суспільно-економічних трансформацій стала відсутність економічного забезпечення відтворення населення в цілому та в сільській місцевості зокрема.

Саме тому **метою статті** є дослідження причин та наслідків демографічної кризи для української держави і населення України, мінімізації її негативних наслідків та пошук напрямів покращення демографічної ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за темою статті свідчить, що проблемам демографії та факторам, що на неї впливають присвячено багато праць українських науковців, зокрема, таких, як І.К. Бондар, В. Гошовський, О.П. Сологуб, Л.С. Дорошенко, Н. Мірко, В.М. Медков, Е. Лібанова, С. Пирожков, В.С. Стещенко, А. Романюк, А. Шаповал та ін. Проте, негативні тенденції в демографічній ситуації, зокрема, у сільській місцевості в Україні зумовлюють необхідність ретельного аналізу проблем народжуваності як основного фактору формування української нації.

Виклад основного матеріалу. В сьогоденні умовах спостерігається наявність гострих соціально-економічних проблем сільського населення у сфері зайнятості, ефективного використання кадрового потенціалу і, зрештою, визначення перспектив розвитку сільського господарства України в цілому. Соціальні проблеми села та сільського населення задовольняються все меншою мірою, спостерігається все більший занепад соціального розвитку села. Так, із загальної кількості населених пунктів 25% не мають ніяких виробничо-управлінських підрозділів, 2,3% не мають ніяких видів благоустрою, 5,9% населених пунктів не мають установ, підприємств і організацій соціальної сфери [1]. Крім того, мають місце негативні тенденції старіння сільського населення, перевищення смертності над народжуваністю, відсутність молоді в багатьох селах, які вже даються взнаки. Більше того, подальший розвиток таких тенденцій призводить до поглиблення соціальних проблем. Багато сіл України вже зараз знаходяться на межі вимирання і потребують невідкладної допомоги з боку держави.

Проблема полягає, перш за все, у тому, що у сфері сільського господарства започаткувалася тенденція зниження чисельності населення працездатного віку, відбувається природне скорочення чисельності населення. Майже кожний сільський житель досягнув пенсійного віку. За останні п'ять років в селах народилося майже у два рази менше людей, ніж померло. За вказані роки майже в трьох тисячах населених пунктів зовсім не було народжених, питома вага населених пунктів в яких відсутні діти до п'яти років, у загальній кількості сіл становить 9%, молодь у віці 16-35 років - 5% сіл [2].

Характерною особливістю розвитку сільських територій є акцентування уваги на стратегіях ендегенного розвитку, що передбачає використання потенціалу місцевих людських, інституційних і фізичних ресурсів з метою створення для сільських жителів нових можливостей працевлаштування та стимулювання нових видів економічної діяльності.

Щодо внутрішніх перспектив населення та розвитку сіл, то деякі села Черкащини, Полтавщини, Херсонщини та інших областей України приречені на вимирання, через відсутність молодого покоління. Історично в сільських сім'ях народжувалося більше дітей, ніж у містах, і села були основними постачальниками трудових ресурсів для міст. Ця традиція не збереглася, і низька народжуваність, в свою чергу зумовила старіння нації та обезлюднення населених пунктів.

У Львівській області всі 103 малі села (хутори) із людностю до 50 осіб входять до категорій сіл, що деградують. В Україні до таких належать села з часткою пенсіонерів більше 50%, а в малих селах – понад 40% [4, с.118]. Серед таких сіл виділяються вмираючі та занепадаючі села із складною демографічною ситуацією [5, с.7].

Вважаємо, що вихід із групи проблемних сіл, що деградують, може бути в напрямках: віднесення таких сіл до категорії безлюдних; зміна співвідношення між особами пенсійного і не пенсійного віку (так зване «омолодження села»). Села, що деградують, характеризуються втратою можливості для самовідтворення на власній основі. Вони входять до депресивних територій, офіційно зафіксованих в Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 р., затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 19.09.07 р., а також іншими законодавчими актами.

За 1991-2012 р. чисельність сільського населення в Україні зменшилась з 16969,3 тис. осіб до 14252,7 тис. осіб, тобто - на 2716,6 тис. осіб. На кінець 2012 р. чисельність міського населення перевищувала сільське на 17128,2 тис. осіб [2].

Аналіз статевовікової структури сільського населення свідчить про зменшення чисельності жіночої статі та переважання чоловічої у віці від 15 до 49 років, тобто найбільш продуктивного віку. Можливо однією з вагомих причин цієї ситуації є погіршення стану здоров'я зайнятих у сільському господарстві жінок, складні умови праці та відсутність будь-якого відпочинку.

Через депресивність сільських територій поширюється, на нашу думку, географія депопуляційних процесів. Природне скорочення населення спостерігається з 1991 року майже в 20-х областях і триває й донині.

Необхідно відзначити, що на демографічні процеси сільських територій суттєво впливає міграція населення, характерними причинами якої є як економічні,

так і соціальні чинники. На нашу думку, саме низький рівень заробітної плати, відсутність належних умов праці та відпочинку в селі робить галузь сільського господарства непривабливою для молоді. Це в свою чергу призводить до неможливості закріплення на селі інтелігенції, а саме: молодих вчителів, лікарів та інших спеціалістів.

Вважаємо, що особливо гостро на сьогодні стоїть проблема соціального захисту молоді та закріплення її в сільській місцевості і сфері сільського господарства. Проблеми села та сільського населення потребують нагального вирішення, розроблення на рівні держави низки дієвих соціальних, економічних загальнодержавних та регіональних програм розвитку та їх невідкладне виконання. Економічна нестабільність та соціальна незахищеність молоді змушує її зосереджуватись перш за все на проблемах подолання бідності, а вже потім – на створенні родини та народженні дитини, що прямо безпосередньо негативно впливає на загальний рівень народжуваності.

На думку провідних українських учених Е. Лібанової, С. Пирожкова, одним із головних компонентів демографічної кризи в Україні є зменшення народжуваності, що зберігається впродовж тривалого періоду [6-12].

Проведений аналіз свідчить, що зниження природного приросту призводить до деформації вікової структури населення, зниження природного приросту трудових ресурсів. Так, особливо катастрофічною демографічна ситуація в Україні була з 1999-го по 2002 рік, коли народжуваність впала нижче 8%, а смертність наблизилася до 16% і зростала далі [2]. Заслугує на увагу, у зв'язку з тим, думка голови Комітету ВР з питань охорони здоров'я Тетяни Бахтєвської про те, що якщо негативна демографічна ситуація збережеться, через 50 років в Україні залишиться всього 8-10 млн. осіб [13].

В свою чергу експерти ООН прогнозують що, до 2050 р. кількість населення України може знизитись до 25-30 млн. осіб. Причину таких негативних явищ вони вбачають у:

- перевищенні смертності показників народжуваності приблизно у два рази. Народжується в середньому 450 тис. на рік, а помирає 840 тис.
- погіршенні стану здоров'я населення, що як наслідок спричиняє скорочення тривалості життя [13].

Фахівці Інституту демографії та соціальних досліджень спробували прорахувати, що буде з нашим населенням, якщо кожна жінка народжуватиме двох дітей (ніде в Європі немає такого високого показника), а середня тривалість життя збільшиться до рівня Японії, тобто на 13 років. І навіть за таких умов населення України скорочуватиметься. «Це означає, що потенціал демографічного росту у нас вичерпаний. Вичерпаний через те, що серед нашого населення багато осіб похилого віку і мало молоді. Від середини 60-х років рівень народжуваності не забезпечує навіть просте відтворення, тобто кожне наступне покоління менше попереднього. Нині п'ятирічних дівчаток менше, ніж 75-літніх жінок», – зазначає Е. Лібанова [7].

Враховуючи чинники, що впливають на демографічну ситуацію та посилюють демографічну кризу, вважаємо за необхідне запропонувати власне бачення закономірностей та тенденцій розвитку демографічних процесів в Україні в рамках теорії Демографічної деградаційної спіралі.

Саме тому доцільно запровадити у широкий понятійний обіг таке поняття, як «демографічна деградаційна спіраль» (ДДС) та подати таке її визначення – це демографічна модель встановлення та доказу ймовірності настання зупинки розвитку або невідтворення нації своїми внутрішніми фізіологічними ресурсами, тобто, проживаючим на території корінним населенням, здатності забезпечувати процес відтворення населення, за рахунок народжуваності та національних генетичних ресурсів.

Доцільно зауважити, що термін «деградаційна спіраль» уже вживався Г.Крючковим у доповіді на парламентських слуханнях у 2003 р. [20, с.25], а також, він згадується у Постанові Верховної Ради «Про рекомендації парламентських слухань «Демографічна криза в Україні: її причини і наслідки» [21]. Проте, даний термін використовувався стосовно відтворення робочої сили в країні, нами пропонується розглядати його через призму демографічних процесів.

У ДДС, на нашу думку, доцільно виділити три основні складові – три спіралі:

1. *Демографічна територіально-етнічна деградаційна спіраль (ДТЕДС)*, яка функціонує за наступним правилами (рис. 1):

1.1. Чим більше населення залишає села, тим менше у молодих пар здатності сформувати та створити сім'ю в сільській місцевості.

1.2. Чим більше молоді залишає села, тим більше регресує процес розселення й розвитку сільських територій, що становлять 90% території України.

1.3. Чим більше деградує село, тим більша ймовірність невідтворення його населення, а в подальшому повне припинення існування життя на його території – як наслідок, скорочення території для розмноження та відтворення нації в майбутньому.

1.4. З часом, неминучим є розселення на вивільнені території інших етнічних груп, здатних швидко та стабільно здійснювати відтворення населення у межах своєї етнічної групи та асимілюватись (змішуватись) з корінним населенням. Результатом цього процесу стане повне зникнення та поглинення однієї раси (етносу) - раси європейської іншою расою.

1.5. Формування державотворення через нових виборців – нові етнічні групи, фактичне розширення їх території за рахунок території вимираючої етнічної групи українців, та набуття ними правового статусу виборця (з правом пасивного і активного виборчого права етнічних жителів).

В Україні традиційно в селах проживає корінне (етнічне) населення, що становить 31 % населення України, села займають – 90 % території України. Згідно офіційної статистичної інформації у період з 1991р. по 2012 р. на території України зникло 394 села, що в середньому становить до 19 населених пунктів на рік, це є відображенням темпів вимирання етнічного населення [2].

На нашу думку, свідченням існування та функціонування Демографічної територіально-етнічної деградаційної спіралі може бути офіційне визнання існування в Україні 4-х категорій поселень, сільських населених пунктів (кількість станом на 01.01.01р. – таб. 1) [14, с.243]:

- безлюдні – 151
- деградуючі – 7095
- вимираючі – 3455
- занепадають – 3640.

Таблиця 1.

Сільські населені пункти України, що вважаються безлюдними та ті, що відповідають критеріям віднесення до поселень, що деградуєть, за роками

АРК, область, місто	Кількість сільських населених пунктів, од.		З них							
			безлюдні		деградуючі		У тому числі			
							вимирають		занепадають	
	01.01.1996	01.01.2001	01.01.1996	01.01.2001	01.01.1996	01.01.2001	01.01.1996	01.01.2001	01.01.1996	01.01.2001
АР Крим	989	955	10	8	32	31	17	16	15	15
Вінницька	1467	1466	4	2	361	314	136	136	225	178
Волинська	1053	1053	1	-	168	125	38	37	130	88
Дніпропетровська	1441	1440	4	4	481	444	193	202	288	242
Донецька	1122	1124	10	2	332	318	138	133	194	185
Житомирська	1631	1627	5	9	534	489	192	206	342	283
Закарпатська	579	579	1	-	9	11	4	4	5	7
Запорізька	921	921	3	5	252	221	100	90	152	131
Івано-Франківська	765	765	1	-	51	46	16	15	35	31
Київська	1221	1134	78	4	353	340	160	159	193	181
Кіровоградська	1024	1024	12	21	317	292	166	166	151	126
Луганська	792	792	5	7	217	215	117	118	100	97
Львівська	1854	1852	5	3	238	209	85	75	153	134
Миколаївська	908	903	10	8	145	129	80	76	65	53
Одеська	1139	1139	9	9	182	158	93	87	89	71
Полтавська	1854	1846	14	28	819	780	436	429	383	351
Рівненська	1004	1004	1	4	159	127	46	14	113	83

Сумська	1500	1497	7	10	803	760	456	453	347	307
Тернопільська	1017	1017	1	-	120	99	24	24	96	75
Харківська	1694	1684	24	2	705	620	415	369	290	251
Херсонська	660	660	2	5	60	35	23	21	37	14
Хмельницька	1417	1416	2	1	370	330	82	79	288	251
Черкаська	826	826	2	2	186	157	70	64	116	93
Чернівецька	398	398	-	-	3	6	1	2	2	4
Чернігівська	1502	1498	13	17	857	838	450	449	407	389
м. Севастополь	-	28	-	-	-	1	-	1	-	-
Всього по Україні	28775	28648	233	151	7754	7095	3538	3455	4216	3640

Визначено на основі обробки даних суцільного обстеження сіл, проведеного органами державної статистики [14, с. 243-244]

Дані табл. 1 свідчать, що близько 14 тис. сільських населених пунктів (станом на 2001 р.) потрапили під дію ДТЕДС. На даний час, у зв'язку з відсутністю ефективної державної програми регулювання цієї проблеми вони приречені на занепад та вимирання.

Враховуючи те, що станом на сьогодні кількість безлюдних сіл збільшилась (фактично вимерло 394 села), можна зробити висновок, що ДТЕДС існує і є підтвердженням розгортання деградаційного процесу в сільській місцевості та доказом дійсності, актуальності та своєчасності авторської теорії ДДС.

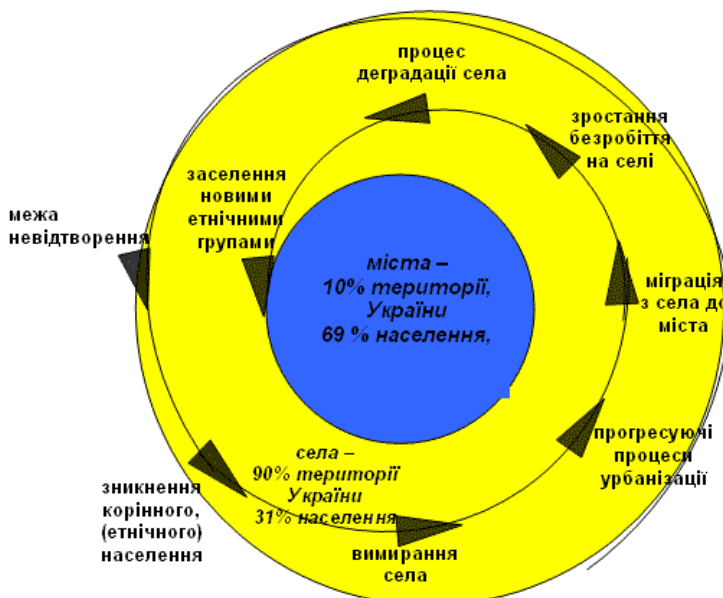

Рис. 1 Демографічна територіально-етнічна деградаційна спіраль

2. Демографічна духовно-культурна деградаційна спіраль (ДДКДС), графічно зображена на рис. 2.

Деградаційна модель, запропонована нами як основа негативних духовно-культурних процесів, які впливають на зниження народжуваності та наближують населення України до «межі невідтворення», тобто до такого демографічного стану, коли населення втрачає можливість відтворення власними етнічними ресурсами.

У суспільстві стрімко розвиваються та популяризуються специфічні течії молодіжної культури, які формують нову деформовану систему цінностей, де пріоритетними способами отримання інформації та спілкування стають Інтернет та телебачення. У зв'язку з цим набирають обертів соціальні мережі та віртуальний характер спілкування, внаслідок чого відбувається соціальна ізоляція особистості. Це призводить до відсутності спілкування батьків та дітей всередині родини, втрати поваги та авторитету батьків (осіб старшого покоління). В кінцевому результаті наслідком цього є спотворення та зникнення інституту сім'ї та сімейних цінностей (небажання ресструвати шлюб, пріоритет тимчасового співжиття без обов'язків), свідоме небажання мати дітей, поширення ідеології чайлд-фрі (ідеології, що пропагує свідоме бажання бути вільним від обов'язку батьківства) [15]. Усі ці деструктивні процеси неминуче призведуть до зниження народжуваності та перетин населенням України межі невідтворення.

Шляхи виходу з даної ситуації ми пропонуємо згрупувати у *Демографічну духовно-культурну прогресивну спіраль*, яка являє собою модель прогресивного відтворення населення, засновану на вихованні віри, духовних цінностей, поваги до авторитету батьків та сім'ї, зорієнтована на підвищення рівня народжуваності та відродження нації (рис. 3).

Причому виходом з даної критичної ситуації є виховання духовності, віри, поваги до заповідей, що повинно стати основою відродження нації. У сучасному суспільстві із зміщеними та викривленими духовними цінностями осередком культурного розвитку та правильного уявлення про буття людини повинна стати церква, аби витіснити нав'язану українцям проамериканську систему меркантильних прагматичних цінностей. (Доречі, США, пропагуючи своїми фільмами буття без зобов'язань, розпусту та шкідливі звички, всередині країни увагу акцентує на родинних цінностях).

Саме тому, з метою патріотичного виховання дітей та молоді, пропаганди християнських цінностей та підвищення загального культурного рівня молоді необхідно на державному рівні надати підтримку розвитку церковно-приходським школам, запровадити дисципліни з духовної освіти у загальноосвітніх школах, гімназіях, ліцеях та ВУЗах. При цьому бажано, щоб такі дисципліни викладались представниками церкви, а не вчителями, далекими від проблем збереження духовного здоров'я і яких в імперативному порядку зобов'язали викладати факультативний курс християнської етики.

Саме така система освіти і виховання дасть можливість підвищити рівень духовності молоді, а відтак виростити майбутні духовно здорові покоління українців.

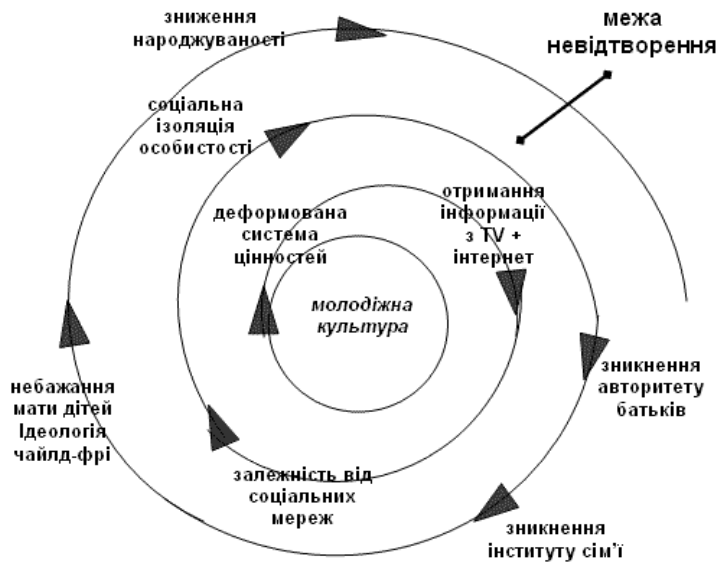

Рис. 2. Демографічна духовно-культурна деградаційна спіраль

Рис. 3. Демографічна духовно-культурна прогресивна спіраль

3. Демографічна побутово-фізіологічна деградаційна спіраль (ДПФДС) (рис. 4.) відображає негативні побутово-фізіологічні процеси, які впливають на зниження народжуваності та наближують населення України до «межі невідтворення».

Нестабільна фінансова ситуація родини та обгрунтоване бажання покращення побуту спричиняє масове отримання кредитів населенням, як уявний спосіб прискорення накопичення побутових благ; кредитні зобов'язання, стимулюють бажання постійного покращення побутових благ та спричиняють змагання з накопичення матеріальних благ. Це зумовлює трансформацію духовних цінностей у матеріальні, збільшення емоційно-психологічного навантаження на психіку людини. Внаслідок цього відбувається занедбання стану здоров'я та зростання смертності. Надмірна зайнятість батьків зумовлює зупинку виховання – відчуження дітей, їх ізоляцію всередині родини, втрату контакту з дитиною, що дозволяє зовнішнім факторам впливати на формування та викривлення системи цінностей дитини. Як наслідок, відсутність не лише бажання створювати родину, а й розуміння її глибинної сутності як першооснови здоров'я родини, суспільства, держави.

Рис. 4 Демографічна побутово-фізіологічна деградаційна спіраль

Проаналізувавши три основні складові спіралі ДДС, можна виділити основні принципи функціонування ДДС:

1. Зворотній розвиток процесів ДДС може бути зумовлений прийняттям системи стратегічно вірних управлінських рішень органами державної влади, що в свою чергу зумовить кількісне збільшення населення та розбудову держави.

2. ДДС суспільства з хибною катастрофічною системою управлінських рішень національного значення щодо відродження та розвитку населення, яка наочно демонструє темпи якими Україна прямує до межі невідтворення, і як наслідок зникнення української нації як етносу.

На окрему Увагу заслуговує ДДС села, оскільки в цих населених пунктах постійно зростає смертність, що є наслідком проживання на їх територіях переважно осіб старше 60 років, та відсутність народжуваності, оскільки репродуктивна молодь постійно мігрує у місто (райони центри).

На нашу думку, чинниками, що зумовлюють ДДС села є:

1. Розвиток агрокорпорацій.
2. Відсутність робочих місць або постійне їх скорочення.
3. Знищення малого та середнього бізнесу.
4. Деградація чоловічого населення.
5. Міграційні процеси (виїзд молоді до міст).
6. Відсутність державних програм щодо розвитку молоді та сім'ї.
7. Відсутність державних програм заселення сільських територій та повернення молоді у село.

Аналіз деградаційних процесів доводить існування *Деградаційної управлінської спіралі*. Її основою є низький рівень управлінської освіти та високий рівень корупції в Україні як невід'ємної складової, що унеможливує прийняття ефективних управлінських рішень. Це пояснюється тим, що відбувається лобіювання лише інтересів великого та середнього бізнесу, а не інтересів держави й суспільства, що сприяють розвитку державотворення.

У зв'язку із змінами політичної еліти у 2005 р., відбулися суттєві кадрові зміни в апараті державного управління. Так, було звільнено 18 000 державних службовців усіх рівнів, приблизно 21% держслужбовців п'ятої – сьомої категорій та 60% - першої – другої категорій. Причому в останньому випадку майже всіх було звільнено саме з політичних мотивів. Фактично, держслужбовців вищих категорій замінили практично на 90% відсотків. Замість них прийшли люди без професійних умінь, навичок, здібностей [16]. Саме це спричинило глибоку управлінську кризу, наслідки якої ми спостерігаємо і дотепер

Виходом з цієї кризової ситуації є зосередження уваги держави на рівні фахової підготовки сучасних політичних менеджерів та постійному підвищенні кваліфікації державних управлінців всіх рівнів. Для цього необхідно на рівні держави проаналізувати необхідність розширення мережі навчальних закладів, що здійснюють підготовку та підвищення кваліфікації держслужбовців, вводити для вивчення нові спецкурси, які б відповідали реаліям сьогодення. Зокрема, враховуючи глибоку демографічну кризу в Україні, яка відбувається на кількох та якісних (здоров'я, освіта, духовність) показниках населення. На нашу думку, є виправданим впровадження в програму навчання державних управлінців спецкурсу по вивченню демографічних процесів та особливостей управління ними. Оскільки, якщо ми зараз недооцінимо проблеми демографії з точки зору державного управління, в подальшому, управляти доведеться не українською етнічною державою, а емігрантами, які замінять українців, які внаслідок вимирання звільнять їм території для проживання.

Таким чином, ДДС являє собою систему пов'язаних між собою трьох складових ДДС, які розміщуються одна в одній, та відображають причинно-наслідковий зв'язок між тими явищами, що відбуваються у суспільстві та демографічною ситуацією (ДДС= ДТЕДС + ДДКДС + ДДФДС), та пояснюють причини досягнення населенням межі невідтворення.

Ми вважаємо, що прийняття ефективних управлінських рішень може призвести до зупинки негативних процесів двох спіралей з трьох (ДТЕДС та ДДКДС), що в результаті мінімізує негативні наслідки, та сповільнить рух процесів третьої демографічної побутово-фізіологічної деградаційної спіралі, та поверне Україну на шлях розбудови та процвітання.

Проте, збереження тенденцій розвитку українського суспільства (відображених як складових ДДС) призведуть, на нашу думку, до досягнення населенням України, так званої, «точки неповернення», тобто спричинять втрату емерджентної властивості та настання моменту значного чисельного скорочення українців, досягнення критичної межі щодо здатності до відтворення власними фізіологічними ресурсами етнічного корінного населення, поглинання її іншою етнічною групою.

Досягнення українським населенням точки неповернення, автоматично дозволить іншим етнічним групам розселитись на 90% території України (оскільки саме таку територію країни займають села, які зараз стрімко обезлюднюються, вимирають, деградує, занепадаю. В такому випадку вже жодна з державних програм національного значення не зможе змінити етнічно-кількісний склад населення. Таким чином, наступить момент неможливості повернення держави етнічних українців на шлях відродження та розбудови, незважаючи на будь-який якісний склад політичних менеджерів.

У випадку досягнення українським населенням точки неповернення, автоматично буде втрачена можливість впливати на процеси державотворення. А саме, нові етнічні групи з моменту розселення та отримання правового статусу виборця (набуття громадянства та досягнення 18 років) повністю змінять склад політичних менеджерів в державі, що призведе до приводження до влади тих політичних діячів, які будуть лобіювати і захищати інтереси та сприяти подальшому демографічному розвитку їх нації (запровадження сприятливої міграційної політики для нової етнічної групи з метою заселення порожніх територій держави).

Якщо раніше для розширення території державам доводилось воювати, захоплювати землі, долати опір місцевого населення, нав'язуючи свою політику, то зараз достатньо зачекати кілька десятків років, і Україна сама відкриє канали для міграційного поповнення населення, чим з часом фактично передасть управління державою представникам нової етнічної групи.

Підтвердженням цієї демографічної гіпотези може бути поглинання одного етносу іншим в рамках однієї адміністративно-територіальної одиниці можуть бути: зміни демографічної ситуації Чеченської республіки (м. Грозний та інші центральні міста). За даними Всесоюзного перепису населення 1989 р. чисельність етнічного населення росіяни становила 269 130 осіб або 24,8% торішньої Чечено-Інгушетії. Проте, з приходом нової влади, майже все російське населення було

вигнано в результаті етнічних чисток 1991-1994 рр. та наступної за ними Першої чеченської війни. Зараз, за офіційними даними, руське населення становить 2,7% (40 645 осіб), в це при тому, що до цієї кількості у 2002 р. було приписано військовослужбовців, що проходили там службу [17].

В якості другого прикладу, доречно навести демографічну ситуацію, що склалась на Далекому сході Російської федерації, де китайське населення намагається активно зайняти російську територію за допомогою трудової міграції. Так, населення прикордонної слуги вздовж річки Амур становило 7 млн 801 тис. росіян у 1991 р. та до 2002 р. скоротилось до 7 млн. 037 тис осіб, в той час як на суміжній прикордонній території Китаю проживає 100 млн. осіб (і постійно зростає). Крім того значний дефіцит китайських жінок (кількість чоловіків у віці від 15 до 34 років переважає більше ніж на 30 млн. осіб), змушує китайських чоловіків шукати дружин закордоном, в першу чергу в Росії. А враховуючи домінуючу властивість азіатських генів, така ситуація є загрозливою для слов'янського населення в цілому [18].

Потрібно зазначити, що держава повинна здійснювати цілеспрямовані виважені попередньо прораховані заходи щодо стимулювання народжуваності. Це доцільно не стільки з позиції простого відтворення поколінь, скільки з позицій пом'якшення нерівномірності статевовікової структури. Йдеться про «демографічне відлуння», або так звані «демографічні хвилі». Їх результатом є «западини» на статевовіковій піраміді. На їх уникнення і має бути спрямований відповідний комплекс заходів. Причому його застосування доцільно тоді, коли вік найбільш активної репродуктивної діяльності (20-24) вступає нечисленне покоління жінок. За прогнозом очікується, що така ситуація сформується в Україні близько 2017 р. Саме в цей час здійснення заходів щодо стимулювання народжуваності призведе до бажаних результатів та виявиться найбільш ефективним [14].

Висновки. Демографічна криза може перетворитись на демографічну катастрофу, коли соціальний механізм відтворення нації вщент руйнується, а вся структура суспільного життя надовго втратить свою особливу системну (емерджентну) властивість, тобто здатність зберігати міру відтворення конкретно історичного населення як єдності досягнутої якості і кількості.

Втрата традицій багатодітності - загальна тенденція демографічної динаміки економічно розвинених країн. Але є та межа (межа невідтворення), якої не можна переступати, оскільки за нею - втрата передумов сприятливих демографічних перспектив країни. Ця межа - сполучення дводітності з тридітністю, яке забезпечує трохи розширене відтворення населення. Україна давно переступила цю межу, про що свідчать показники вичерпаної плідності і розподіл народжених за чергою надходження.

Результатом аналізу сучасних демографічних явищ в Україні, стала розробка авторської теорії Демографічної деградаційної спіралі (ДДС). Згідно якої ДДС розглядається як певна демографічна модель, що встановлює та доказує ймовірність настання зупинки або невідтворення нації своїми внутрішніми фізіологічними ресурсами - проживаючим на території корінним населенням, відображає здатність за рахунок народжуваності забезпечувати процес відтворення населення на своїй території, власними національними генетичними ресурсами.

Новизна досліджень даної роботи полягає також у введених термінах «демографічна деградаційна спіраль». В рамках даної теорії було запропоновано новий термін: «деградаційна управлінська спіраль» - це система прийняття управлінських рішень, яка заснована на низькому рівні управлінської освіти і високому рівні корупції як невід'ємної складової, що унеможливує прийняття ефективних управлінських рішень, внаслідок лобювання інтересів великого та середнього бізнесу, що є шкідливим для процесу державотворення.

Напрями подальших досліджень запропонованої у статті проблематики. Подальшого аналізу потребують демографічні процеси в Україні, а саме, вивчення динаміки народжуваності та приросту населення та з'ясування чинників, що на неї впливають. На окрему увагу заслуговує дослідження проблеми бідності, урбанізації та неповернення населення у села та зв'язок цих соціальних процесів із рівнем народжуваності.

Список використаних джерел:

1. Уланчук А.І. Деякі соціально-економічні проблеми сільського населення// Матеріали I Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції 20-22 січня 2010 року «Актуальні питання сучасної економіки»// [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://udau.edu.ua/library.php?pid=1395>
2. Статистична інформація / [Електронний ресурс] / Держ. ком. статистики України. — Офіц. веб-сайт. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Сільський сектор України на рубежі тисячоліть: у двох томах. Т.2. Соціальні ресурси сільських територій / Л.О. Шепотько, І.В. Прокопа, С.О. Гудзинський, В.Д. Яровий. — К.: Ін-т економіки НАН України, 2003. — С.77-78.
4. **Проблеми розвитку сільських територій / К. В. Васківська, І. В. Сембай, О. А. Сікора // Економіка АПК. - 2009. - № 11. - С. 117-121**
5. Блейклі Е. Дж. Планування місцевого економічного розвитку. Теорія і практика. — Вид. 2-е / Пер. з англ. — Львів: Літопис, 2002. — С.7.
6. Лібанова Е. М. Демографічний колапс //Красназнавство. Географія. Туризм.. - 2004. - № 34. - С. 2-4
7. Лібанова Е. М. Стратегічні пріоритети соціальної політики України в першій декаді XXI століття // Парадигма соціальної політики України на зламі тисячоліть: Міжнар. наук.-практ. конф.: Київ, 30 жовтня 2007 р. / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.usr.org.ua
8. Лібанова Е. М. Низька народжуваність – ознака кризи? Категорично проти!// [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://www.viche.info/journal/2917/>
9. Лібанова Е. М. Оцінка демографічної політики за допомогою поздовжніх і поперечних показників народжуваності/ Е. Лібанова, П. Шевчук // Україна: аспекти праці. – 2008. – №2. - С. 25–31.
10. Лібанова, Е. Прогноз демографічного розвитку України на період до 2050 року / Е. Лібанова // Світогляд. – 2008. – № 3. – С. 48-51.
11. Лібанова Е. Як подолати демографічну кризу //Праця і зарплата. - 2007. - № 12. - С. 4-5
12. Лібанова Е.М., Пирожков С.І, Власенко Н.С. та ін. Демографічна криза в Україні: її причини та наслідки: Монографія. – К., 2003. – 230 с.
13. У Києві народжуваність за рік зросла у півтора рази// «Тиждень» від 29 грудня 2011// [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News /38741/PrintView>
14. Демографічна криза в Україні. Її причини і наслідки// Збірник матеріалів парламентських слухань, - 2003 р. – 449 с.
15. Шаповал А. «Чайлд-фрі» – новітня загроза зниження народжуваності// Журнал «Віче»// [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://www.viche.info/journal/2568/>
16. Мотренко Т. Проблемні питання державної служби та шляхи їх вирішення// [Електронний ресурс]. — Режим доступу:http://nads.gov.ua/control/uk /publishext/article?art_id =60628&cat_id=41071&base_id=41065.
17. Скільки народу ухало з Чечні?// [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://demoscope.ru/weekly/2005/0211/tema03.php>
18. Яблоков А. В. Состояние и охрана окружающей среды // М.: Большая рос. энцикл., 2003. – 896 с.
19. Гошовський В. Українці вимруть, як ... динозаври / Демографічна криза в Україні. Її причини і наслідки// Збірник матеріалів парламентських слухань, - 2003 р. – 449 с.
20. Крючков Г. Демографічна криза в Україні: причини і наслідки: Із співповіді голови Ком. Верховної Ради України з питань нац. безпеки і оборони на парлам. слуханнях 21 трав. 2003 р. // Голос України. - 2003. - 3 черв. - С. 8.
21. Постанова Верховної Ради України «Про рекомендації парламентських слухань «демографічна криза в Україні. Її причини і наслідки»// Голос України від 24.06.2003 - № 115.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"